

Nasilje nad i među djecom predškolske dobi

Valušek, Sara

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:150075>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-23**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILISTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

Sara Valušek

NASILJE NAD I MEĐU DJECOM PREDŠKOLSKE DOBI

Završni rad

Petrinja, srpanj 2023.

**SVEUČILISTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

Sara Valušek

NASILJE NAD I MEĐU DJECOM PREDŠKOLSKE DOBI

Završni rad

**Mentor rada:
Izv. prof. dr. sc. Marina Đuranović**

Petrinja, srpanj 2023.

SADRŽAJ:

SAŽETAK.....	4
SUMMARY	5
1. UVOD.....	1
2. POKUŠAJ DEFINIRANJA NASILJA	2
3. NASILJE MEĐU DJECOM PREDŠKOLSKE DOBI	4
3.1. Nasilje među djecom predškolske dobi u vrtićkom kontekstu	6
3.2. Vrste nasilja među djecom	6
3.3. Promatrači nasilja, nasilnici	8
4. NASILJE NAD DJECOM PREDŠKOLSKE DOBI	11
4.1. Oblici zanemarivanja djece.....	11
4.2. Nasilje u obitelji.....	14
4.3. Oblici nasilja u obitelji.....	15
5. POSLJEDICE NASILJA NA DJECU.....	20
LITERATURA.....	24

SAŽETAK

U današnje vrijeme sve je značajniji porast nasilja nad i među djecom. Ovi oblici nasilja u fokusu su brojnih znanstvenika, ali i šire javnosti. Nasilje nad djecom može se definirati kao namjerno ozljeđivanje djeteta, prvenstveno od strane djetetove obitelji koja je najvažniji čimbenik u djetetovom životu. Različiti su oblici nasilja nad djecom, a kao najučestaliji navode se fizičko nasilje, emocionalno nasilje, seksualno nasilje i zanemarivanje. Dijete može biti izloženo i vršnjačkom nasilju.

Nasilje među djecom može se opisati kao oblik nasilnog ponašanja u kojem je naglašena razlika moći između počinitelja nasilja i žrtve. Postoje različiti oblici nasilja među djecom, a najčešći su fizičko i verbalno nasilje. Postoje dvije vrste nasilja koja se odnose na djecu, a to su nasilje nad djecom i nasilje među djecom.

Nasilje koje dijete doživljava u djetinjstvu najčešće ostavlja teške i dugotrajne posljedice u odrasloj dobi. Na sve oblike nasilja potrebno je djelovati odmah i što učinkovitije riješiti nastale probleme kako u budućnosti ne bi dolazilo do ponavljanja istih i/ili nastajanja novih.

Ključne riječi: nasilje, prevencija, društvo, počinitelj, žrtva

SUMMARY

Nowadays, there is an increasing increase in violence against and among children. These forms of violence are the focus of many scientists, but also of the general public. Violence against children can be defined as the intentional injury of a child, primarily by the child's family which is the most important factor in a child's life. There are various forms of violence against children, and the most common are physical violence, emotional violence, sexual violence and neglect. A child may also be exposed to bullying.

Violence among children can be described as a form of violent behavior in which the difference of power between the perpetrator of violence and the victim is emphasized. There are various forms of violence among children, the most common being physical and verbal violence. There are two types of violence that apply to children, namely violence against children and violence among children.

The violence that a child experiences in childhood most often leaves severe and long-lasting consequences in adulthood. All forms of violence need to be acted upon immediately and as effectively as possible to solve the problems that have arisen so that in the future there is no repetition of the same and/or the emergence of new ones.

Keywords: violence, prevention, society, perpetrator, victim

1. UVOD

Nasilnim ponašanjem smatra se svaki fizički, emocionalni, seksualni napad ili zanemarivanje druge osobe. Nasilje definiramo kao sva ponašanja kojima je cilj nanošenje štete drugoj osobi što rezultira ozljedama, smrtnim slučajevima i psihološkim posljedicama (Krug i sur., 2002).

Postoje različiti oblici nasilja koji se odnose na djecu, a to su nasilje nad djecom i nasilje među djecom. Nasilje nad djecom može se odvijati od strane obitelji i od strane vršnjaka. Najčešći oblici nasilja nad djecom su fizičko nasilje, emocionalno nasilje, seksualno nasilje te zanemarivanje. S druge strane, javlja se i nasilje među djecom. Nasilje među djecom definiramo kao sve oblike nasilnih ponašanja čija je posljedica nanesena šteta drugom djetetu ili skupini djece.

Tema ovog završnog rada je nasilje nad i među djecom predškolske dobi. Rad je podijeljen u četiri veće cjeline. U prvoj cjelini pokušat će se definirati što je nasilje te u kojim se oblicima najčešće javlja. U drugoj cjelini bit će više riječi o nasilju među djecom predškolske dobi u vrtićkom kontekstu. Nadalje, u ovom poglavlju govorit će se i o vrstama nasilja među djecom. Treća cjelina rada odnosit će se na nasilje nad djecom predškolske dobi te će se pokušati definirati što ono jest te koji sve oblici zanemarivanja djece postoje. Budući da se nasilje nad djecom najčešće odvija unutar obitelji, pokušat će se definirati što je nasilje u obitelji te koji sve oblici nasilja u obitelji postoje. U zadnjoj cjelini ukazat će se na posljedice koje nasilje ostavlja na djecu.

2. POKUŠAJ DEFINIRANJA NASILJA

U znanstvenoj literaturi pronalazimo različite definicije nasilja. Nasilje se može definirati kao namjerno korištenje fizičke snage i moći što u većini slučajeva rezultira ozljedom, smrtnim slučajem, psihološkim posljedicama, deprivacijom ili nerazvijenošću (Krug i sur., 2002). Nadalje, Olweus (1998) nasilje objašnjava kao ponašanje koje se ponavlja više puta u različitim vremenskim razdobljima. Ono obuhvaća razliku u moći i snazi između počinitelja nasilja i žrtve nasilja. Vrselja, Sučić i Franz (2008) smatraju da je to ponašanje u kojem ne postoji provokacija prema počinitelju od strane žrtve.

Zlostavljanje djece bilo je prisutno tijekom povijesti u različitim kulturama i vremenskim razdobljima, no ono se uglavnom zataškavalo. U današnjem vremenu, zlostavljanju i zanemarivanju djece pridaje se znatno više pozornosti te se nastoji što više preventivno djelovati.

Prema Zečević (2010), nasilje se klasificira na šest faktora, a to su:

- namjera da se nanese šteta,
- intenzitet i trajanje,
- moć nasilnika,
- ranjivost žrtve,
- manjak podrške,
- posljedice.

Utemeljitelj psihoanalize, Sigmund Freud smatrao je da agresivno ponašanje ima prirodnu utemeljenost, a tu teoriju razvio je na tezi o agresivnom porivu koji imaju sva živa bića. Za razumijevanje nasilja potrebno je obratiti pozornost na različite uzroke koji djeluju na razini pojedinca, bliže društvene okoline, šire društvene okoline te na posljeticu i kulture (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Do pojave nasilja dolazi već u vrlo ranom periodu života prilikom ostvarivanja prvog kontakta i interakcije djeteta s okolinom, bilo da je riječ o interakciji s roditeljima ili s drugom djecom (Milašin i sur., 2009).

Vrlo važan aspekt nasilnog ponašanja označava namjera da se prouzroči šteta pa se samim time omogućava razlikovanje nasilnih ponašanja od slučajnih povređivanja. Međutim, zbog nemogućnosti okoline da pristupa namjerama pojedinca, teško je donositi učinkovite zaključke o istima (Popadić, 2009).

Obitelj je jedan od najvažnijih čimbenika za razvoj stabilne, samouvjerene i izdržljive osobnosti. Ukoliko možemo razumjeti vezu između društvene strukture i višestrukih čimbenika poput psiholoških, psihosocijalnih i makrosocijalnih, onda je moguće razumjeti što je nasilje i kako do istoga dolazi (Mamula i sur., 2013).

Nasilje može biti aktivno i pasivno. Aktivno nasilje odnosi se na tjelesno, emocionalno i seksualno zlostavljanje, a pasivno nasilje odnosi se na zanemarivanje (Nedimović i Biro, 2011).

3. NASILJE MEĐU DJECOM PREDŠKOLSKE DOBI

Govoreći o nasilnim ponašanjima među djecom, tada govorimo o tome da jedno dijete ili skupina djece konstantno uznemirava, napada ili fizički nanosi ozljede djetetu koje je slabije te se zbog toga ne može samostalno obraniti (Sindik i Veselinović, 2008).

Nasilje među djecom definira se kao oblik nasilja, odnosno agresivnog ponašanja u kojem je sveprisutna razlika između snage i moći između žrtve nasilja i djeteta koje provodi nasilje, gdje je nasilnik moćniji (Rigby, 2002).

Nastanak nasilnog ponašanja nastoji se objasniti kroz različite teorije, a jedna od njih je i teorija privrženosti. Teorija privrženosti označava razvoj unutarnjega modela odnosa djeteta. Razvitak odnosa između djeteta i njegovih roditelja ovisi o kvaliteti interakcije koja se odvijala od najranije životne dobi djeteta. Ovu tezu potvrđuju mnogi znanstvenici. Privrženost određuje ustrajnost roditelja da pravilno odgovaraju na potrebe djeteta i pružaju mu dovoljno pažnje (Bowlby, 1958).

Novija istraživanja govore i o pojavi dezorganizirane privrženosti. Takva privrženost najčešće se veže uz djecu koja su zlostavljana, a karakterizira ih nesnalažljivost u novim situacijama. Takva djeca postaju vrlo uznemirena, ponekad i tjeskobna jer ne znaju kako ovladati novim zadaćama te se zbog toga mnogo više susreću s nasilnim ponašanjima. Problemi koji se javljaju u obitelji gotovo nikad nisu tumačeni kao problemi jedne osobe već kao problemi koji ukazuju na poteškoće kroz koju prolazi cijela obitelj (Perry, Hodges i Egan, 2001).

Nadalje, Bandurina teorija govori o funkcionalnosti obitelji. Ona predstavlja učenje po modelu, obrazlažući da djeca upijaju ponašanja drugih te ih provode u svoja (Bandura, 1973). Djeca su kao spužve što znači da upijaju sve što vide ili čuju. Ukoliko su djeca izložena čestim konfliktima ili svađama roditelja, fizičkom nasilju, ona će taj model zapamtiti i primjenjivati ga u drugačijim situacijama. Govoreći o potkrepljivanju, ova teorija nam dokazuje kako djeca shvaćaju agresivna ponašanja; u većini slučajeva govorimo o cilju koji opravdava sredstvo. Ukoliko je dijete često kažnjavano, ono uči da nasilnim ponašanjima može doći do cilja, a njegov cilj je dobiti ono što želi, a postići će ga tako što će odbijati poželjna i ispravna ponašanja (Olweus, 1994).

Jedan od najpoznatijih psihologa koji se bavio temom nasilja među djecom, bio je švedsko-norveški psiholog Dan Olweus. On je bio među prvima koji je razvio hipotezu između roditeljskog odgoja i parametara u kakvima se djeca razvijaju, a utječu na razvoj

nasilnih ponašanja. Ukoliko je način roditeljskog ponašanja na bilo koji način negativan po dijete kao na primjer izostanak komunikacije između djeteta i roditelja, zapostavljanje djeteta i njegovih potreba ili odbacivanje istog, takva ponašanja će dovesti do nasilnih ponašanja kod djeteta (Olweus, 1998).

Kako bi se dijete razvilo u biće koje ima poželjna ponašanja, empatiju, razumijevanje drugih, potrebno je da odrasta u takvom okruženju, počevši od obitelji pa sve do uže i šire društvene zajednice. Da bi do takvog pozitivnog razvoja došlo, roditelji moraju imati iskrenu i kvalitetnu komunikaciju prema djetetu, pružiti mu osjećaj topline i privrženosti pomoću čega se dijete neće osjećati zapostavljeno ili odbačeno. Postoje svakodnevne brige i stresovi kroz koje roditelji prolaze i upravo stoga dolazi do problema prilikom komunikacije jer su roditelji pod stresom, ili zbog financijskih problema, problema na radnom mjestu ili zbog problema s partnerom. Kada je riječ o otvorenoj komunikaciji, veoma je bitno naglasiti kako bi roditelji, ili skrbnici trebali djetetu jasno dati do znanja kakve sve posljedice neko ponašanje može imati, bilo pozitivne ili negativne. Roditelji bi trebali zagovarati ponajprije razgovor s djetetom kako bi imali u vidu postoje li problemi s kojima se njihovo dijete susreće, je li žrtva bilo kakvog oblika nasilja, stvaraju li mu neke svakodnevne obveze probleme te je potrebno pronaći adekvatna rješenja za to. Takvim načinom komunikacije, dijete će uvidjeti da ima podršku svojih najbližih, otvoreno će govoriti o situacijama kroz koje prolazi te će na taj način uspjeti ovladati svim nedaćama. Olweus (1998) tvrdi da djeca koja u najranijoj životnoj dobi ne dobiju dovoljno roditeljske topline, pažnje i ljubavi su sklonija nastanku nepoželjnih, nasilnih ponašanja u kasnijoj dobi, prilikom polaska u školi te upravo takva djeca postaju nasilnici. Dječaci su u znatno većoj mjeri počinitelji nasilja nego djevojčice, prvenstveno zbog njihove snage (Rigby, 2006).

Jedan od vrlo bitnih rizičnih čimbenika koji dovodi do pojave nasilja među djecom jest izloženost djeteta različitim oblicima agresivnih ponašanja roditelja. Zlostavljanje djece od strane roditelja, fizičko kažnjavanje te izlaganje djece svađama između roditelja je vrlo bitan faktor razvoja agresivnog, nepoželjnog ponašanja. Kada je riječ o tjelesnom kažnjavanju, tada govorimo o korištenju tjelesne snage kako bi se djetetu nanijela bol zbog potrebe za kontroliranjem djetetovih ponašanja. Drugi oblik nasilja jest tjelesno zlostavljanje i tada se govori o zlostavljanju u kojem roditelji često gube kontrolu nad vlastitim ponašanjima, ozljeđuju dijete i nanose mu štetu koja može imati mnogo veće i teže posljedice od kažnjavanja. Govoreći o djeci koja su kroz svoje odrastanje bila žrtve tjelesnog kažnjavanja onda je bitno naglasiti kako su ta djeca u kasnijoj životnoj dobi mnogo sklonija agresiji i jedino takvim

ponašanjem pokušavaju riješiti konflikte i nesporazume u kojima se nalaze. Također, upravo takva djeca razvijaju veću mogućnost da postanu žrtve nasilja zbog toga što ne vjeruju u sebe, depresivnog su ponašanja, često se udaljavaju od vršnjaka jer se ne osjećaju prihvaćeno (Puhovski i sur., 2004).

3.1. Nasilje među djecom predškolske dobi u vrtićkom kontekstu

Djeca koja pohađaju dječji vrtić često su izložena napadima, zlostavljanju ili odbacivanju od strane druge djece vrtićke skupine. Karakteristično je da su djeca slabije tjelesne građe i snage češće zlostavljana od onih jačih. Žrtve nasilja najčešće su povučena djeca, djeca koja se osjećaju usamljeno ili su ranjiva. Poznato je kako postoje različiti uzorci nastavka nasilnog ponašanja, a neki od najčešćih su manjak emocionalne topline, osjećaja sigurnosti i privrženosti s roditeljima u najranijoj životnoj dobi (Olweus, 1994).

Djeci žrtvama nasilja zajednička je jedna stvar, a to je da su ih odabrali nasilnici ili skupina nasilnika. Kada je riječ o nasilju među djecom u vrtićkom kontekstu, važno je naglasiti kako dječaci češće zlostavljaju drugu djecu koristeći fizičko nasilništvo dok djevojčice češće koriste nasilje kroz odnose (Coloroso, 2004). U vrtićkom kontekstu, djeca najčešće koriste ponašanja koja socijalno nisu prihvatljiva, a to su: svađe, fizički obračuni, ugrizi, uzimanje i uništavanje tuđih igračaka. Kod djece mlađe životne dobi karakteristično je instrumentalno i fizički agresivno ponašanje, dok je verbalno nasilje i neprijateljski nastrojeno ponašanje karakteristično za djecu školske dobi (Sindik i Sindik, 2013).

3.2. Vrste nasilja među djecom

Kada je riječ o vrstama nasilja među djecom, tada govorimo o dvije kategorizacije nasilja, a to su izravno i neizravno nasilje (Olweus, 1998). Razlike između ove dvije vrste nasilja su sljedeće: u neizravnom nasilju nema direktno vidljivog sukoba već se nasilje odvija kroz socijalne komponente kao što su socijalna izolacija, omalovažavanje, otuđivanje osobnih stvari i slično, a izravno nasilje karakterizira verbalna agresija, fizički obračuni, česte prijetnje i ponižavanje. Djeca koja su žrtve neizravnog maltretiranja su djeca koja često dolaze iz druge sredine što znači da se to dijete po nečemu razlikuje, bilo po govoru, kulturi ili rasi. Takva djeca odstupaju od većine što ih stavlja na metu djece koja su nasilna te im takve razlike ne odgovaraju. Također, zbog toga takva djeca postaju žrtvama nasilja,

odbacivanja i izrugivanja. S obzirom da su takva djeca žrtve nasilja, njihova osjećanja prolaze kroz nekoliko faza, a to su:

- djeca shvaćaju probleme te počinju sebe kriviti i posramljivati,
- pokušavaju zatražiti pomoć,
- u ovoj fazi djeca počinju jadikovati nad samim sobom,
- 4. faza je faza u kojoj se dijete počinje suočavati sa „sudbinom“,
- posljednja faza je osjećaj pasivnosti (Sindik i Veselinović, 2008).

Nadalje, nasilna ponašanja možemo razlikovati s obzirom na njegove pojavne oblike, a to su: verbalno, fizičko i socijalno nasilje. Verbalno nasilje temelji se na zlostavljanju riječima s ciljem da se nekoga povrijedi ili mu se nanese šteta. Ovaj oblik nasilja u podjednakoj mjeri koriste i djevojčice i dječaci. Fizičko nasilje je najuočljiviji oblik nasilja među djecom zbog toga što su njegove posljedice vidljive. Fizičko nasilje podrazumijeva fizičko udaranje, guranje, nanošenje ozljeda. Govoreći o socijalnom obliku nasilja, tada je važno naglasiti da nasilnici najčešće odbijaju komunikaciju s djetetom, isključuju ga iz raznih aktivnosti te ga odbacuju (Coloroso, 2004).

Destruktivna ponašanja možemo razvrstati u nekoliko različitih oblika:

- s obzirom na njihovu funkciju,
- njihov oblik,
- usmjerenost.

Kada je riječ o nasilju s obzirom na njegovu funkciju, govorimo o instrumentalnom nasilju. To je oblik nasilnog ponašanja kojim se želi nešto dobiti. Drugi oblik nasilja s obzirom na njegovu funkciju je neprijateljsko nasilje; to je oblik nasilja kojim se drugoga želi ozlijediti ili mu nanijeti bol. Kada govorimo o nasilju s obzirom na oblik, govorimo o sljedećim vrstama, a to su: fizičko nasilje (bilo kakav oblik nasilja u kojem dolazi do fizičkog kontakta u kojima je posljedica tjelesno povređivanje druge osobe), verbalno nasilje (vrijeđanje na osnovi izgleda, imovinskog statusa i slično), društveno nasilje (pojedinaac izostavljen iz društva), seksualno nasilje (diranje genitalija, tjeranje na intimne odnose), te psihičko nasilje (nema fizičkog dodira) (Zečević, 2010).

S obzirom na usmjerenost razlikujemo direktna i indirektna nasilna ponašanja.. Obilježja direktnog nasilja su: usmjereno je direktno na osobu kojoj se pokušava nanijeti bol

ili šteta; a obilježja indirektnog nasilja su: usmjerenost prema supstituiranim ciljevima (Zečević, 2010).

3.3. Promatrači nasilja, nasilnici

Promatračima nasilja smatraju se sva djeca koja nasilje gledaju sa strane, nisu direktno uključena u nasilna ponašanja, ali se nalaze u krugu nasilja zbog toga što vrlo izraženo proživljavaju žrtvine osjećaje. Međutim, postoje i djeca kao promatrači nasilnih ponašanja koja također sudjeluju u istima tako što ohrabruju nasilnika, podržavaju njegove postupke ili indirektno i oni sudjeluju u izvršavanju nasilja nad nekim djetetom ili više njih. Njihova uloga je vrlo složena jer ovisi o njihovim stajalištima o zlostavljanju te tako promatrači mogu pomagati nasilniku u zlostavljanju, a iz straha da i oni ne bi postali žrtve nasilja, postaju zlostavljači kako bi sami sebe zaštitili. Drugi način na koji promatrači utječu na nasilje jest da pokušavaju spriječiti isto, ali držeći se po strani jer ne žele sebe dovesti u situaciju da postanu žrtve (Olweus, 1998).

Kada je riječ o promatračima koji pokušavaju pomoći žrtvi, kroz njih prolaze razni osjećaji poput ljutnje i nemoći jer ne znaju na koji način da pomognu žrtvi i spriječe daljnja nasilna ponašanja. Također, postoji i vlastita zabrinutost da i oni ne postanu nove žrtve nasilja. Promatrače možemo razvrstati u tri skupine, a one su: pomoćnici, aktivni promatrači te naposljetku pasivni promatrači. Govoreći o takozvanim pomoćnicima, to su djeca koja ne počinju nasilje, ali u cijelom procesu imaju veoma bitnu ulogu jer pomažu nasilniku. Aktivni promatrači ili pristaše nasilja su djeca koja ne podrazumijevaju direktnu uključenost u nasilje, ali djeluju verbalno i neverbalno te samim time podržavaju nasilnika. Naposljetku, kada govorimo o pasivnim promatračima, govorimo o djeci koja ne pokazuju vlastite osjećaje na temelju nasilja u kojem podržavaju počinitelja nasilja i osjećaju ugodu promatrajući nasilne prizore (Coloroso, 2004).

Nasilnici su osobe koje bez ikakve empatije, grižnje savjesti i loših osjećanja napadaju žrtve koje su u većini slučajeva slabije tjelesne građe, imaju poteškoća u razvoju, dolaze iz druge sredine i slično. Važno je napomenuti kako ne možemo uvijek nasilnike prepoznati po njihovom fizičkom izgledu, ali možemo po njihovom obrascu ponašanja. Proces nasilja vrlo je kompleksan pogotovo za počinitelja nasilja zbog toga što on planira nasilje, obraća pozornost na svoje vršnjake i njihova ponašanja, ukoliko mu neko ponašanje ili drugo dijete po svojim obilježjima ne odgovara, nasilnik takvo dijete bira kao svoju žrtvu. Također, njegovo poimanje žrtve nije jednako kao poimanje toga djeteta od strane njegovih vršnjaka;

nasilnik na svoju žrtvu gleda kao na osobu koju može zadirkivati ili se nasilno ponašati znajući da se žrtva ne može samostalno zaštititi te samim time on dobiva osjećaj moći, važnosti jer protiv njega se teško boriti. Kada određeni oblik nasilja dosadi nasilniku, on će svoja nasilna ponašanja unaprijediti te će postati sve agresivniji, upotrebljavat će više tjelesne snage dok ne zadovolji svoje potrebe. Karakteristike nasilnika u socijalnom okruženju su sljedeće: nije u mogućnosti razviti zdrave odnose s ostalom djecom, nema suosjećanja prema drugima već se sam kao takav osjeća izdignutije od ostalih, moćnije te se smatra omiljenim među svojim vršnjacima (Pećnik, 2003).

Govoreći o kasnijem životu nasilnika, on odrasta s vrlo niskom stopom poštovanja prema sebi, agresivan je te su mu socijalne kompetencije vrlo slabe. Gleda na nasilje kao na normalno i prihvatljivo ponašanje, često razgovara kroz smijeh i koristi podrugljive izjave; upravo zbog takvog ponašanja u ranijoj životnoj dobi, kasnije može doći do nasilnih ponašanja vlastite djece te time dolazi do prijenosa nasilja (Pećnik, 2003).

Nasilnici ne postaju odmah po rođenju, već se kroz svoje odrastanje stvaraju zbog različitih čimbenika s kojima se susreću kroz život (npr. pretrpjeli su traumu nasilnog ponašanja u najranijoj životnoj dobi). Međutim, jedan od važnih čimbenika koji može utjecati na stvaranje nasilnog ponašanja, a samim time i nasilnika, je urođeni temperament. Govoreći o ovom čimbeniku, moramo znati da je on urođen. Urođeni temperament daje temelj u izgradnji osobnosti te se na osnovu njega razvija karakter koji razvijamo kroz život (Coloroso, 2004).

Nasilnike možemo kategorizirati u nekoliko skupina:

1. Nasilnik koji vjeruje u sebe: njegova obilježja su da ima ogroman ego, nema osjećaja empatije prema drugoj djeci, smatra se nadmoćnijim nad svojim vršnjacima te je zbog toga veoma sklon razvoju nasilnih ponašanja kroz odrastanje.
2. Društveni nasilnik: ima veliku socijalnu moć, koristi se slabostima vršnjaka, često se izruguje, verbalno maltretira druge te na taj način izolira žrtve iz socijalnog okruženja u kojemu se nalaze. Nema visoko poštovanje prema sebi, ne pokazuje emocije ostalima te se tako poigrava drugim vršnjacima.
3. Sasvim ohrabreni nasilnik: naizgled se čini dobar, povučen; međutim traži opciju početka nasilja kada ga gotovo nitko ne vidi ili ga ne može prekinuti. Kada je riječ o njegovoj meti, veoma je neprihvatljivog ponašanja i želje za osvetom, a prema ostaloj djeci se ponaša prijateljski nastrojeno.

4. Neurotični nasilnik: zbog svoje ne razvijene socijalne kompetencije ima problema prilikom stvaranja prijateljskog okruženja oko sebe jer često krivo shvaća ponašanja drugih te na ista reagira nasilnim ponašanjem.
5. Nasilnik koji je istovremeno i žrtva: u ovoj situaciji je od žrtve dijete postalo nasilnikom zbog toga što je maltretirano od svojih vršnjaka te se počinje i ono nasilno ponašati kako bi umanjio svoja loša osjećanja (Coloroso, 2004).

Važno je reagirati na bilo koje oblike nasilnih ponašanja te ne dopustiti da ona postanu okupacija cijele vrtićke skupine ili većine. Prevencijom nasilja osiguravamo sigurnu i toplu atmosferu među djecom te su ta djeca samim time zadovoljnija sobom (Krug i sur., 2002).

4. NASILJE NAD DJECOM PREDŠKOLSKE DOBI

Nasilna ponašanja prema djeci poznata su od davnina. Prije se tome nije davalo previše pozornosti; međutim, prijelomnica je bio članak koji govori o definiranju zlostavljanja djece te da je zlostavljanje namjerno ozljeđivanje djeteta (Kempe i sur., 1962, prema Bilić i sur., 2012). Postoji nekoliko čimbenika koji nas upućuju na mogućnost nastanka nasilnih ponašanja, odnosno šanse da dijete postane žrtva. Ti čimbenici su sljedeći: čimbenici koji djeluju na dijete, čimbenici koji djeluju na roditelja te čimbenici koji djeluju na društvo kao zajednicu. Čimbenik rizika nastanka žrtve kod djeteta su da je dijete rođeno prijevremeno, da je djetetova majka bila žrtva nasilja prilikom djetetovog rođenja, djeca koja boluju od teških ili akutnih bolesti te djeca koja su u najranijoj životnoj dobi pretrpjela snažnu traumu. Čimbenik rizika kod roditelja su roditelji koji se teško nose sa problemima, mladi roditelji koji su neželjeno postali isti, roditelji koji nemaju osjećaj topline i ljubavi prema vlastitom djetetu ili djeci, roditelji koji imaju slabo povjerenje i roditelji koji su ovisni o nekoj štetnoj tvari kao što su cigarete, alkohol, kockanje i/ili korištenje opojnih sredstava. Posljednji čimbenici su vezani za društvo kao zajednicu, a karakteriziraju ga sljedeća obilježja, a to su: nemogućnost pronalaska posla, loš obrazovni sustav, kroz raniju životnu dob su često bili izolirani od ostatka skupine i slično (Obradović Čudina i Obradović, 2006).

Kada govorimo o idejama za zaštitu djece, govorimo o raznim konvencijama za dječja prava. Jedan od prvih koji se zalagao za blago ponašanje prema svojoj djeci bio je Roger L'Estrange (1611). Zatim, u mnogim državama svijeta radilo se na razvoju zaštite djece s pravne strane, a neke od država koje su u tome sudjelovale bile su: Austrija (1852.), Engleska (1863.), Francuska (1889.), dok je u SAD-u 1889. godine osnovan prvi maloljetnički sud koji se bavio predmetima nasilnih ponašanja. Konvencija o pravima djeteta donesena je 1989. godine te je njome istaknuta važnost zaštite djece od svih oblika nasilnih ponašanja. Ovu konvenciju uveli su Ujedinjeni Narodi te su nakon nekoliko godina, točnije 2002. donijeli plan koji govori o kreiranju svijeta koji je primjeren djeci „World fit for children“ (Bilić i sur., 2012).

4.1. Oblici zanemarivanja djece

Kada je riječ o zanemarivanju djece, bitno je odrediti koje su granice u istim, što je zapravo zanemarivanje zbog toga što se katkada ne zna raspoznati razlika između zanemarivanja i zlostavljanja. Zanemarivanje ovisi o angažiranosti osobe koja zanemaruje

dijete; je li ona aktivna ili pasivna. Definicija zanemarivanja jest da roditelji ne zadovoljavaju potrebe djeteta koje su mu za život veoma bitne te zbog toga dolazi do slabijeg tjelesnog i psihičkog razvoja djeteta (Čorić i Bačan, 2006).

Govoreći o djetetovim potrebama, njih raščlanjujemo na dvije glavne vrste, a to su tjelesne i psihičke potrebe. Tjelesnim potrebama naglašavamo sve što je bitno kako bi se dijete moglo pravilno razvijati, a to su:

- zadovoljavajuća, pravilna prehrana,
- siguran boravak (kuća, stan),
- dostupnost odjevnih predmeta i obuće,
- briga o fizičkom zdravlju.

S druge strane, imamo psihičke potrebe koje je potrebno zadovoljiti, a one su:

- emocionalni dodir, pogled i govor,
- emocionalna povezanost s roditeljem,
- emocionalna podrška.

Ukoliko roditelji ne ispunjavaju ove segmente koji su bitni za djetetov razvoj, tada možemo reći da takav roditelj zanemaruje svoje dijete (Reppeti i sur., 2002, prema Bilić i sur., 2012). Različiti su oblici zanemarivanja djece, a kao najučestaliji u literaturi navode se: tjelesno, emocionalno, obrazovno te medicinsko zanemarivanje (Buljan Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003; Čorić i Bačan, 2006).

1. Fizičko zanemarivanje

Fizičko zanemarivanje odnosi se na nezadovoljavanje osnovnih fizičkih potreba djeteta. Osnovnim fizičkim potrebama smatramo raznoliku prehranu, siguran i stalan smještaj, primjerenu odjeću te brigu o djetetovom fizičkom zdravlju. Govoreći o raznolikoj prehrani, važno je obratiti pozornost na to ponavlja li se roditeljsko zanemarivanje, koliko ono traje te ostavlja li posljedice na dijete. Ukoliko roditelji dugotrajno zanemaruju dijete na ovaj način, to će ostaviti velike posljedice na njegov razvoj. Kada je riječ o osiguravanju sigurnog smještaja, ovdje treba postaviti jasne granice na što se to odnosi te utvrditi što je dovoljno da se zadovolje osnovni životni uvjeti. Osnove koje svaki siguran smještaj treba imati su osigurani priključci za struju i pitka voda te krevet u kojem boravi samo jedno dijete. Ukoliko su ove osnove sigurnog smještaja zapostavljene, tada se može govoriti o zanemarivanju djeteta, ali potrebno je naglasiti da nisu u svim kulturama svijeta ove osnove jednake. Najveću odgovornost u osiguravanju sigurnog smještaja za dijete imaju roditelji koji također djetetu moraju osigurati

miran san, bez velike buke u okolini te mu pružiti osjećaj sigurnosti što je neophodno za njegov pravilan i zdrav razvoj. Kada govorimo o zaštiti djece od ozljeda, moramo voditi računa o tome je li došlo do roditeljevog propusta zbog kojeg se dijete ozlijedilo. Važno je naglasiti kako su djeca zanemarena na ovaj način često prepuštena sama sebi. Također u ovaj oblik zanemarivanja svrstavamo i ostavljanje djeteta osobi koja za to nije sposobna, poput starije sestre ili brata te kontinuirano kašnjenje po dijete u vrijeme kada je dogovoreno s dadiljom ili odgojiteljicom (DePanfilis, 2006, prema Bilić i sur., 2012). Pokazatelji koji ukazuju da je dijete fizički zanemarivano su: vidljiva neuhranjenost, loša higijena, neprimjerena odjeća (ovisno o godišnjem dobu i vremenskim pojavama), izjava djeteta da je često samo kod kuće, česta pospanost djeteta i slično (Buljan Flander i Kocijan Hercigonja, 2003).

2. Emocionalno zanemarivanje

Emocionalno zanemareno dijete nema zadovoljen minimalan broj emocionalnih potreba. Govoreći o ovom obliku zanemarivanja, govorimo o roditeljima koji ne obraćaju pažnju na emocionalne potrebe djeteta, ne pomažu djetetu kada mu je pomoć potrebna. Emocionalno zanemarivanje ne ostavlja posljedice koje su okom vidljive te se zbog toga vrlo često smatra manje bitnim. Govoreći o ovoj vrsti zanemarivanja, ono obuhvaća nekoliko bitnih komponenti, a to su: nedovoljno pružanje brige, pažnje i ljubavi prema djetetu te neodgovaranje na njegove potrebe, izoliranje djeteta od njegovih vršnjaka ili odraslih osoba prilikom boravka izvan obiteljskog doma. Nije jednostavno prepoznati emocionalno zanemareno dijete, ali postoje indikatori koji upućuju na emocionalno zanemareno dijete, a oni su: povučенost, sramežljivost, nisko samopouzdanje i česte izjave djeteta da se osjeća usamljeno (DePanfilis, 2006, prema Bilić i sur., 2012).

3. Medicinsko ili zdravstveno zanemarivanje

Kada je riječ o medicinskom ili zdravstvenom zanemarivanju djeteta s roditeljske strane, onda govorimo o situacijama u kojima roditelji ne vode brigu o zdravstvenoj zaštiti njihova djeteta, o potrebama savjetovanja s liječnikom u slučaju bolesti i/ili ozljede, o redovitim cijepljenjima, liječničkim pregledima i slično (Buljan Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003). Zanemarivanje mentalnog zdravlja karakterizira ograničavanje dijagnostike i potrebnih terapijskih tretmana kada se primijeti da dijete ima emocionalne, psihosocijalne i probleme u ponašanju. Dijete koje je zanemarivano na ovaj način prvenstveno će prepoznati pedijatri koji vode medicinsku dokumentaciju od djetetova rođenja pa do polaska u osnovnu školu; uvidom

u dokumentaciju o obaveznim pregledima i cijepljenima. Nadalje, znakovi zanemarivanja djeteta mogu biti i neizliječene kronične bolesti, inficirane rane ili infekcije u području pelena. Također, ukoliko dijete gotovo fizički ne napreduje, ne dobiva na kilaži ili u visini, to se također smatra medicinskim zanemarivanjem. Djeca koja su pretrpjela ovaj oblik zanemarivanja, često imaju probleme sa spavanjem zbog toga što su ili gladna, žedna ili mokra (Bauchner, 2007, prema Bilić i sur., 2012).

4.2. Nasilje u obitelji

Kada je riječ o nasilnim ponašanjima unutar obitelji, govorimo o vrlo raširenom socijalnom problemu. Žrtve roditelja zlostavljača su djeca koja često svjedoče nasilnim ponašanjima unutar obitelji, zbog toga što se zateknu u središtu nasilnih ponašanja te samim time i oni zadobivaju ozljede, posebice djeca mlađe životne dobi. Nasilna ponašanja unutar obitelji možemo definirati kao agresivna ponašanja koja mogu biti fizička, emocionalna, seksualna ili financijska, kojim se koristi dominantnija osoba kako bi imala kontrolu nad drugom, fizički slabijom osobom (Hester i sur., 2007).

Prema Konvenciji o pravima djeteta (UN) jasno je prikazano kako bi svako dijete trebalo imati obitelj u kojoj ima toplinu, ljubav i osjećaj sigurnosti te bi upravo tako opisana obitelj djetetu trebala omogućavati sve što mu je potrebno, poput sreće, međusobnog poštovanja, tople komunikacije i sigurnosti. Postoji nekoliko najučestalijih oblika nasilnih ponašanja nad djecom, a to su fizičko zlostavljanje, psihičko zlostavljanje, intimno zlostavljanje te zanemarivanje djece. Razlozi zbog kojih dolazi do pojave nasilnih ponašanja nad djecom unutar obitelji su: slabi obrazovni status roditelja te je samim time i njihova financijska situacija slabija, drugačije kulture, konzumiranje ili ovisnost o alkoholu i cigaretama (DePanfilis, 2006, prema Bilić i sur., 2012).

Nadalje, govoreći o nasilju unutar obitelji, često se protumači da je žena žrtva, a da je muškarac nasilnik, ali praksa pokazuje da nije uvijek tako. Iako puno rjeđe, muškarci također mogu biti žrtve nasilja. Ovdje se ne radi samo o jednom incidentu koji je izoliran kao ni o tome da je riječ samo o fizičkoj agresiji. Zlostavljači vrlo često koriste razne strategije ili kombinacije strategija kako bi bili nadmoćniji nad svojim partnerom te korištenjem takvih strategija pokušavaju kod žrtve uspostaviti ponašanja kakva su zlostavljačima prihvatljiva. Oni vrlo često navode određena ponašanja kao razloge zbog kojih zlostavljaju te koriste tjelesno ili emocionalno zlostavljanje kako bi ili promijenili ili kontrolirali ponašanje drugih (Bragg,

2003). Vrlo je bitno napomenuti da je podložnost nasilju među roditeljima sada shvaćeno kao poseban oblik nasilja nad djecom unutar obitelji. Takva klasifikacija nasilja unutar obitelji priznata je i u „Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji“ koji je prvotno donesen 2003. godine, a izmijenjen 2009. godine u Republici Hrvatskoj.

Dijete koje je zlostavljano, ponajviše od strane članova obitelji gotovo uvijek vjeruje da je ono odgovorno za to što je postalo žrtva nasilja, prihvaća krivnju koja mu je nametnuta i zbog koje si postavlja razna pitanja te zbog toga u kasnijoj životnoj dobi djeluje iz položaja žrtve ili se zna poistovjetiti sa zlostavljačem jer je to jedino ponašanje kakvo je kroz život naučilo. Kroz djetetovo odrastanje, veoma je bitno naglasiti da su prve četiri godine djetetova života najvažnije po pitanju socijalnih i emocionalnih potreba; kroz odnos majke i djeteta razvija se indikator koji ukazuje na kasnije djetetovo funkcioniranje. Ukoliko dijete od svoje druge do četvrte godine života nije uspjelo razviti pozitivan odnos s majkom, ostvariti sigurnu privrženost, u kasnijim razdobljima života neće moći stvoriti pozitivne i zdrave odnose sa svojom okolinom (Bilić i sur., 2012).

4.3. Oblici nasilja u obitelji

Postoji nekoliko klasifikacija oblika nasilja u obitelji i one se kod raznih autora razlikuju. Kada je riječ o nasilju unutar obitelji, tada se takvo nasilje dijeli na: nasilje nad djecom, nasilje nad partnerom, nasilje nad roditeljima te na poslijetku nasilje nad starijim osobama. Međutim, najučestaliji oblici nasilja nad djecom unutar obitelji su: tjelesno (fizičko) zlostavljanje, emocionalno, seksualno i zanemarivanje (Bilić i sur., 2012).

Tjelesno zlostavljanje djece podrazumijeva često i namjerno nanošenje boli i vidljivih tjelesnih ozljeda te je ovaj oblik nasilja unutar obitelji najrasprostranjeniji. Tjelesno zlostavljanje se vrlo često javlja uz neke od drugih oblika zlostavljanja kao što su uvrede ili neki drugi oblici emocionalnog zlostavljanja. Od pojava oblika najčešće se spominju: pljuskanje, udaranje predmetima, snažno drmanje, udaranje šakama ili nogama, premlaćivanje (teško zadobivene tjelesne ozljede), gnječenje te ostavljanje djece same u automobilu. Ukoliko dolazi do konstantnih, namjernih, ali i nenamjernih implementiranja gore navedenih oblika zlostavljanja koji kao posljedicu imaju ozljede, tada to klasificiramo kao tjelesno zlostavljanje. Nadalje, kada je riječ o nasilju unutar obitelji, tada su počinitelji nasilnih ponašanja najčešće roditelji ili djetetovi skrbnici. Ovi nasilni oblici ponašanja mogu ostaviti teške posljedice na

dijete, gotovo mogu rezultirati i invaliditetom ukoliko dođe do velikih oštećenja mozga, gubitka sluha ili vida (Perry i sur., 2002.).

Pravodobno uočavanje znakova tjelesnog zlostavljanja ponekad je vrlo teško zbog toga što zlostavljana djeca često ne govore da su tjelesno zlostavljana, posebice ako su njihovi roditelji počinitelji zlostavljanja. Nekoliko je razloga takvom ponašanju zlostavljane djece:

- sram,
- strah da roditelji ne saznaju da su ih djeca odala,
- rano usvojena naredba da se o obiteljskim problemima ne govori izvan kuće.

Indikatori tjelesnog zlostavljanja su od svih drugih oblika zlostavljanja najuočljiviji jer su ozljede vidljive te se tako može naslutiti da je dijete tjelesno zlostavljano. Također, veoma je bitno voditi računa o lokaciji, naravi i ozbiljnosti pojedine ozljede. Kroz socijalne indikatore također možemo pretpostaviti da je dijete zlostavljano, a neki od njih su (Cole i sur., 2005):

- nemogućnost uspostave prijateljskih odnosa s vršnjacima,
- nepovjerenje,
- slabo razvijene socijalne vještine,
- agresivnošću rješavaju probleme.

Emocionalni indikatori tjelesno zlostavljanog djeteta su:

- ljutnja i neprijateljsko raspoloženje,
- nemogućnost iskazivanja osjećaja,
- ne pokazuju emocije.

Emocionalno zlostavljanje može se opisati kao kontinuirano neprijateljsko ponašanje roditelja i drugih koji nastupaju s pozicije moći, na temelju kojega dijete može zaključiti da je bezvrijedno, nevoljeno, neadekvatno, što oštećuje njegovu emocionalnu stabilnost i psihološki kapacitet, te kratkoročno i/ili dugoročno utječe na njegov razvoj i dobrobit (Evans, 2002; Iwaniec, 2006; Tomison, Tucci, 1997; Bilić, 2008; prema Bilić i sur., 2012).

Kao važan segment emocionalnog zlostavljanja navodi se učestalost ponavljanja, a monotonost je upravo ono što karakterizira emocionalno zlostavljano dijete (O'Hagan, 1993; McDowell, 1995; prema Tomison i Tucci, 1997; prema Bilić i sur., 2012).

Veoma je opasno kada ovaj oblik nasilnog ponašanja zbog svojeg vrlo čestog ponavlja počinje dominirati djetetovim životom. Što se tiče postupanja, ovaj oblik zlostavljanja može djelovati aktivno i pasivno. Međutim, tada dolazi do nejasnog raspoznavanja zanemarivanja djeteta i zlostavljanja. Neke od važnijih komponenata emocionalnog zlostavljanja su ignoriranje potreba djece, uskraćivanje stimulacije i emotivna nedostatnost. Na primjer, aktivna komponenta zlostavljanja jest kada roditelji često nazivaju svoje dijete pogrdnim imenima, emocionalno ga zlostavljaju. Pasivna komponenta postupanja ukazuje na fizičku prisutnost roditelja koji ne žele pomoći djetetu kako bi moglo ovladati nekim radnjama te su emocionalno nezainteresirani. Kada je riječ o prepoznavanju emocionalno zlostavljane djece, tada govorimo da se upravo takva djeca češće žale na neke tjelesne probleme, a ponekad svojom potrebom da ostanu neprimijećeni zapravo zovu u pomoć. Pokazatelji ovakvog oblika nasilnog ponašanja najčešće se očituju kroz fizičku, psihičku, kognitivnu i socijalnu razinu. Fizički pokazatelji su zdravstvene poteškoće koje nemaju prirodnu osnovu te poteškoće sa spavanjem i pravilnom prehranom. Kada je riječ o ponašanju zlostavljane djece, njih karakterizira povučенost, osjećaj usamljenosti, gotovo i nemaju samopouzdanje, suviše su pasivni. Govoreći o psihičkim, odnosno emocionalnim komponentama tada se naglasak stavlja na strah, tugu. Takva djeca nisu emocionalno stabilna, ne znaju se veseliti, odnosno to pokazivati, slabijeg su raspoloženja, gotovo depresivnog. Kognitivne komponente su veoma male, ali svejedno daju uvid u ponašanje emocionalno zlostavljanog djeteta. Ono je nezainteresirano za bilo kakve aktivnosti koje se provode u dječjem vrtiću ili izvan njega te ne zadovoljava kriterije za rad kroz iste aktivnosti. Posljednji, socijalni pokazatelji su da je dijete vrlo nesigurno, veoma teško ostvaruje pozitivne i zdrave odnose sa svojim vršnjacima i okolinom, ima strah prema uključivanju u provedbe raznih aktivnosti i slično (Buljan Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003).

Seksualno zlostavljanje određuje se kao:

- 1) bilo kakav seksualni čin između odrasle i maloljetne osobe, ili između dvije maloljetne osobe ako jedna ima moć nad drugom;
- 2) prisiljavanje ili uvjeravanje djeteta na sudjelovanje u seksualnom činu bilo kakve vrste (Američka akademija dječje i adolescentne psihijatrije, 2008, prema Bilić i sur., 2012).

Seksualno zlostavljanje u većini slučajeva započinje tako što se dijete postepeno uvodi u seksualne aktivnosti koje ono nimalo ne shvaća niti može dobrovoljno dati svoj pristanak zbog toga što takve aktivnosti za djecu nisu primjerene pri čemu dolazi do razlika u

starosti, veličini i snazi između počinitelja zlostavljanja i same žrtve (Čorić i Buljan Flander, 2008). Seksualno zlostavljanje se odnosi na apsolutno sve oblike intimnih kontakata i ponašanja. Takav oblik zlostavljanja uključuje spolne odnose, dodirivanje intimnih dijelova tijela, masturbiranje kao i izlaganje djeteta raznim pornografskim sadržajima (Buljan Flander i Ćosić, 2003). Kako bi prepoznavanje i razlikovanje zlostavljanja bilo lakše, razni stručnjaci se usredotočuju na sljedeća 3 čimbenika, a to su: razlikovanje u snazi, u znanju te u ispunjavanju potreba. Kada je riječ o razlikovanju u snazi, tada se podrazumijeva da je zlostavljač fizički mnogo snažniji od žrtve, njegova veličina je mnogo izraženija kao i njegove sposobnosti te se kroz razna istraživanja ukazuje da upravo muškarci započinju seksualno zlostavljanje djece, ne birajući spol i dob djeteta. Razvojna naprednost ili inteligencija je također jedan od čimbenika kojim raspolažemo kada je riječ o seksualnom zlostavljanju jer se podrazumijeva da je počinitelj stariji od žrtve i da je mentalno zreliji. Naglašeni kriterij u seksualnom zlostavljanju je i razlika u ispunjavanju vlastitih potreba jer je u ovom obliku nasilja počinitelju prioritet da ispuni vlastite seksualne potrebe. Seksualno zlostavljana djeca vrlo često prešućuju da su bila žrtve ovakve vrste nasilja zbog nekoliko razloga: pretpostavljaju da si njihova okolina neće razumjeti ili im vjerovati, strah od ponavljanja istog događaja, osjećaju sram zbog toga što su prošli (Faller, 2003).

Medicinska zapažanja dokazuju da postoje odgovarajuća ponašanja koja ukazuju na moguću prošlost seksualnog zlostavljanja, a ta su ponašanja sljedeća (Faller, 2003):

- prekomjerna masturbacija,
- seksualne komunikacije s ostalom djecom,
- seksualno agresivno ponašanja prema mlađoj i slabijoj djeci,
- senzualno ponašanje,
- homoseksualizam.

Autorice Buljan Flander i Kocijan-Hercigonja (2003) ističu veoma bitne znakove koji ukazuju na seksualno zlostavljano dijete:

1. Tjelesni znakovi: infekcije na genitalijama, ozlijeđene grudi, ozljede u području genitalija i analnog područja, krvarenja, bolovi prilikom mokrenja i slično
2. Emocionalni znakovi: strah od mraka i mračnih prostorija, bespomoćnost, sram, osjećaj krivnje, često plakanje, strah od bilo kakvog dodira druge osobe

Kada je riječ o procjeni djece koja su žrtve ovog oblika nasilja, tada vrlo bitnu ulogu imaju dječji pedijatri koji djecu pregledavaju u raznolikim situacijama. Djeca mlađe životne dobi ne govore nikome da su bila žrtve seksualnog zlostavljanja jer ne razumiju što im se dogodilo i nemaju dovoljno razvijen vokabular kojim bi uspjeli objasniti što im se dogodilo. Važno je naglasiti da zlostavljači često djeci govore da im njihova okolina neće povjerovati ukoliko nekome govore o tome što su proživjela, prijete im da će se nešto loše dogoditi njihovim bližnjima (Buljan Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003).

Kada se govori o razotkrivanju seksualnog zlostavljanja, veoma je teško doći do krajnjeg rezultata upravo zbog toga što djeca ne žele govoriti o tome, jer je takav čin na njih ostavio strašne posljedice. Međutim, kada do razotkrivanja i dođe, važno je uvidjeti na koji način je do toga došlo; slučajno, namjerno ili izazvano. Emocionalna podrška roditelja, skrbnika i okoline bitan je pokazatelj dječjeg oporavka i oporavka mladih koji su bili žrtve seksualnog zlostavljanja (Rosenthal i sur., 2003.).

5. POSLJEDICE NASILJA NA DJECU

Svaki oblik nasilja nad i među djecom ostavlja značajne posljedice na njihov rast i razvoj, njihovu dobrobit, utječe na razvoj djetetove slike o sebi kao i na samoprihvatanje. Poznato je da se djeca koja su u nekom periodu vlastitog života bila žrtve bilo kakvog oblika nasilja razvijaju s poteškoćama, ponajviše na njihovoj socijalnoj, zatim kognitivnoj te naposljetku emocionalnoj razini. Nivo ozljeda ovisi o tome koja je vrsta zlostavljanja u pitanju te na kojoj je razvojnoj razini bilo dijete prilikom doživljavanja nasilnih ponašanja. Jedan od osnovnih problema koji se javlja kod žrtava zlostavljanja i/ili zanemarivanja jest razvoj socijalnih kompetencija koji se najviše očituje kod djece mlađe životne dobi. Takva djeca se vrlo rijetko uključuju u aktivnosti koje provode njihovi vršnjaci, slabo kontroliraju svoja ponašanja te samim time i sporije razvijaju vlastitu interakciju s ostatkom vrtićke skupine. Kada govorimo o odnosima s vršnjacima, tada je važno naglasiti da zlostavljana djeca mnogo češće ulaze u konflikte u raznolikim situacijama. Do toga dolazi zato što nemaju sposobnost u kontroliranju vlastitog ponašanja te se zbog toga i vršnjaci manje unose u razvijanje pozitivnih odnosa jer ih takva ponašanja odbijaju. Kao česte oblike zlostavljanja i/ili zanemarivanja u kasnijoj životnoj dobi javljaju se i problemi poremećaja ličnosti, kao i antisocijalni poremećaj ličnosti. Govoreći o poremećajima ličnosti, tada se mora znati da osoba koja se bori s ovim poremećajem vrlo često svoje ponašanje ne vidi kao problem nego ga prihvaća jer smatra da ono takvo treba biti zbog toga što drugačije ne zna. Djetetova smrt je najgora i najteža posljedica zlostavljanja (Bilić i sur., 2012).

Zlostavljana djeca su vrlo često depresivnog ponašanja, sami se izoliraju od ostatka skupine, imaju problema sa spavanjem, noćne more, veoma su nesigurni u sebe, teško se otvaraju prema drugima i slično. Posljedice tjelesnog zlostavljanja mogu biti kratkog, ali i dugog vijeka te se vrlo često manifestiraju u društvenom i neurološkom području, mentalnom stanju, socijalnom i emocionalnom razvoju. Nadalje, tjelesno zlostavljanje nad djecom očituje se kroz ozljede na tijelu djeteta kao što su modrice, povrede glave, slomljeni ekstremiteti i slično. Međutim, posljedice su vidljive i u neurološkom pogledu, posebice kada se dijete od normalnog razvoja počne razvijati sporije te zaostaje u intelektualnom razvoju (Pećnik, 2006).

U ponašanju zlostavljanog djeteta vidimo odstupanja od prijašnjih ponašanja; zlostavljana djeca postaju agresivnija i agresivnim ponašanjima rješavaju probleme u kojima se nalaze, u kasnijoj životnoj dobi javlja se i delikvencija. Kada je riječ o uspostavljanju pozitivnih odnosa, tada dolazi do poteškoća jer takva djeca vrlo često ne znaju na koji način u određenim situacijama trebaju postupati. Djeca mlađe životne dobi koja su žrtve tjelesnog

zlostavljanja, veoma često nemaju pozitivan odnos s roditeljima, pogotovo ako su ih roditelji zlostavljali. Opće poznato je da djeca koja su pretrpjela ovaj oblik zlostavljanja imaju češće emocionalne probleme, depresivna su, ne osjećaju se sigurno ni prihvaćeno. Posljedice koje su dugog vijeka najčešće se odnose na nasilje u ponašanju, socijalne probleme kao i emocionalne u kasnijoj životnoj dobi (Pećnik, 2006).

Posljedice emocionalno zlostavljanog djeteta veoma je teško odrediti zbog toga što su gotovo nevidljive fizički. Međutim, u ovoj vrsti nasilja dijete mnogo više pati te ovaj oblik nasilja ozbiljno šteti djetetovom mentalnom zdravlju. Posljedice emocionalnog zlostavljanja mogu biti kratkog ali i dugog vijeka. Kratkoročne posljedice su ljutnja, agresivno ponašanje, nisko samopoštovanje te poremećaji privrženosti; ove su posljedice najizraženije u ranijoj životnoj dobi. U srednjem djetinjstvu se djeca socijalno povlače i sve češće se agresivno ponašaju. Depresija je također posljedica emocionalnog zlostavljanja koja se javlja kada roditelji odbacuju vlastito dijete, neprijateljski su raspoloženi prema njemu, nemaju pravilnu skrb nad njim ni ti mu daju potrebnu podršku. Također, pojavnost depresije povezuje se i sa gubitkom osjećaja osobne vrijednosti, te se tada dijete osjeća bezvrijedno i bespomoćno. Veoma je bitno naglasiti da se djeca koja se ponašaju depresivno ne razlikuju od svojih vršnjaka po kognitivnim sposobnostima. Kao posljedica depresivnog ponašanja povezuje se i suicidalnost; dijete se osjeća odbačeno od drugih, ne prima dovoljno podrške koja mu je potrebna te stoga dolazi do osjećaja nesposobnosti za daljnjim funkcioniranjem. Do suicida dolazi kada dijete više ne gaji nadu prema boljemu, ne vjeruje da se može izvući iz situacije u kojoj se nalazi te su takva ponašanja rizičnija za izvršenje suicida nego sama depresija (Kazdin i sur., 1983, Spirito i sur., 1989; prema Bilić i sur., 2012). Još jedna od posljedica emocionalnog zlostavljanja djeteta jest utjecaj na djetetovo samopoštovanje. Na razvoj samopoštovanja utječu pozitivni odgovori roditelja, posebice majke na djetetove potrebe, osjećaj topline i brižnosti te se dijete doživljava onakvim kakvim ga roditelji vide. Ukoliko dijete nije doživjelo dovoljno topline, pozornosti, zadovoljavanje potreba tada stvara negativnu sliku o samom sebi i time veoma nisko samopoštovanje. Nadalje, emocionalno zlostavljanje povezuje se i s anksioznim ponašanjem (Wring i sur., 2009, prema Barlow i Schrader-MacMillan, 2009; prema Bilić i sur., 2012), s poremećajima u prehrani (Witkiewitz i Dodge-Reyome, 2001, prema Barlow i Schrader-MacMillan, 2009; prema Bilić i sur., 2012), agresivnim ponašanjima (Katch i sur., 2008; prema Barlow i Schrader-MacMillan, 2009; prema Bilić i sur., 2012) te poremećajima osobnosti (Allen, 2008; prema Bilić i sur., 2012).

Seksualno zlostavljanje također ostavlja teške posljedice na djecu. Najvažnije posljedice ove vrste zlostavljanja možemo kategorizirati te govoriti o simptomima PTSP-a, emocionalnim reakcijama, drugačijem poimanju sebe, posljedicama vidljivim tjelesno, psihički i socijalno. Dugoročne posljedice očituju se na razini povjerenja, dijete nema poštovanja prema sebi, depresivnog je ponašanja, ima suicidalne misli, veoma teško ostvaruje zdrave odnose s vršnjacima. Djeca koja su žrtve seksualnog zlostavljanja učestalije se osjećaju bespomoćnima zbog toga što ne mogu razumjeti što im se događa niti kontrolirati situaciju u kojoj se nalaze. Najčešće posljedice ove vrste zlostavljanja na dijete su: veoma nisko poštovanje prema sebi, ima sve više strahova, posebice strah od kontakata s drugim ljudima te se veoma teško prilagođava raznim situacijama, ima česte napadaje panike u kojima proživljava događaj ispočetka, česte noćne more i probleme sa spavanjem, boji se biti u mraku, u skućenim prostorima, u kasnijem životu dolazi do seksualnih poteškoća zbog toga što su to doživjeli veoma negativno te im je takvu sliku ostavilo i kasnije, i slično. Ovakva djeca su u budućnosti sklona postati počiniteljima nasilja (Buljan Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003).

ZAKLJUČAK

Za nasilje među djecom i nad djecom može se reći da je staro koliko i samo društvo. Nekada mu se nije pridavala pozornost i prihvaćalo se kao nešto što je uobičajeno i normalno, no danas to nije tako. Različitim međunarodnim dokumentima i zakonskim aktima djeca se nastoje zaštititi od nasilja. Nažalost, unatoč postojanju zakonskih odredbi koje štite djecu i njihovu dobrobit nasilje među djecom i nad djecom i danas je prisutno, a zabrinjavajuće je što je i u stalnom porastu. Bilo koji oblik nasilja koje dijete doživi u djetinjstvu ostavlja teške i dugotrajne posljedice na njegov rast i razvoj te ugrožava njegovu dobrobit. Posljedice nasilnog ponašanja i zlostavljanja dijete ponekad osjeća cijeli život. Stoga, odgovornost je svih članova društva reagirati na nasilje i zlostavljanje djece te ga zaustaviti. Na nasilje među djecom i nad djecom potrebno je i preventivno djelovati, a jedna od preventivnih mjera svakako je i razvoj socijalnih i emocionalnih kompetencija kako kod djece tako i kod odraslih.

LITERATURA

- Bandura, A. (1973). *Aggression: A social learning analysis*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bilić, V., Buljan Flander, G., Hrpka, H. (2012). *Nasilje nad i među djecom*. Jastrebarsko, Naklada Slap.
- Bowlby, J. (1958). The nature of child's tie to his mother. *International Journal of Psychoanalysis*, 39, 350-373
- Bragg, H. L. (2003). *Child Protection in Families Experiencing Domestic Violence*. Washington: Children's Bureau, Office on Child Abuse and Neglect.
- Buljan Flander, G. i Ćosić, I. (2003.) Prepoznavanje i simptomatologija zlostavljanja i zanemarivanja djece. *Psihološka medicina*, 51, 122-124.
- Buljan Flander, G. i Kocijan-Hercigonja, D. (2003). *Zlostavljanje i zanemarivanje djece*. Zagreb: Marko M. usluge.
- Cole, S.F., Greenwald O'Brain, J., Geron Gadd, M., Ristuccia, J., Luray Wallace, D., & Gregory, M. (2005). *Helping Traumatized Children Learn: Supportive school environments for children traumatized by family violence*. Boston: Massachusetts Advocates for Children.
- Coloroso, B. (2004). *Nasilnik, žrtva i promatrač – od vrtića do srednje škole – Kako roditelji i učitelji mogu pomoći u prekidanju kruga nasilja*. Zagreb: Bios
- Čorić, V. i Bačan, M. (2006). *Zanemarivanje djece*. Zagreb: I.T.-Graf.
- Čorić, V. i Buljan Flander, G. (2008). Zanemarivanje djece-rizični čimbenici, posljedice, uloga liječnika i mogućnosti prevencije. *Paediatrica Croatica* 52(1), 29-33.
- Čudina – Obradović, M. i Obradović, J. (2006). *Psihologija obitelji i braka*. Zagreb: Golden Marketing - Tehnička knjiga.
- Faller, K.,C. (2003). *Understanding and assessin child sexual maltreatment*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications
- Krug, E., Dahlberg, L., Mercy, J., Zwi, A., & Lozano, R. (2002). *World report on violence and health*. Geneva: World Health Organization.
- Hester, M., Pearson, C.I. & Harwin, N. (2007). *Making An Impact: Children and Domestic Violence. A Reader*. London: Jessica Kingslay.
- Mamula, M., Ručević, S., Vukmanić, M. i Zvizdić, M. (2013). *Nasilje prepoznaj i spriječi (proživljeno iskustvo žena u teoriji i praksi)*. Sarajevo: Udruženje Žene ženama.

- Perry, B.D., Mann, D., Palker-Corell, A., Ludy-Dobson, C., & Schick, S (2002). Child physical abuse. In: D. Levinson (ed.), *Encyclopedia of crime and punishment. Vol. 1* (pp 197-202). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Milašin, A., Vranić, T. i Buljubašić Kuzmanović, V. (2009). Ispitivanje učestalosti verbalne agresije kod djece i mladeži. *Život i škola*, 22(2), 116-141.
- Nedimović, T. i Biro, M. (2011). Faktori rizika za pojavu vršnjačkog nasilja u osnovnim školama. *Primenjena psihologija*, 4(3), 229-244.
- Olweus, D. (1994). Annotation: Bullying at school:: Basic facts and effects of a school based intervention program. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 3, 1171-1190.
- Olweus, D. (1998). *Nasilje među djecom u školi*. Zagreb: Školska knjiga
- Pećnik, N. (2003). *Međugeneracijski prijenos zlostavljanja djece*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Pećnik, N. (2006). Prilog odbacivanju tjelesnog kažnjavanja djece. *Dijete i društvo*, 8(1), 177-199.
- Perry, D.G., Hodges, E.V.E. i Egan, S.K. (2001). Determinants of chronic victimization by peers: A review and a new model of family influence. In: J. Juvonen & S. Graham (Eds.), *Peer harassment in school: The plight of the vulnerable and victimized* (pp. 73–104). The Guilford Press.
- Popadić, D. (2009). *Nasilje u školama*. Beograd: Institut za psihologiju, UNICEF.
- Puhovski, S., Karlović, A. i Buljan Flander, G. (2004). Validacija upitnika o emocionalnom zlostavljanju. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 13(3), 555-578.
- Rigby, K. (2002). *New perspectives on bullying*. London, UK: Jessica Kingsley Publishers.
- Rigby, K. (2006). *Zlostavljanje u školama i što možemo učiniti?* Zagreb: Mosta
- Rosenthal, S., Feiring, C., Taska, L. (2003). Emotional support and adjustment over a year's time following sexual abuse discovery. *Child Abuse and Neglect*, 27(6), 641-661.
- Sindik, J. i Veselinović, Z. (2008). Karakteristike nasilja nad djecom i između djece predškolske dobi U: V. Kolesarić i sur. (ur.), *Nasilje nad djecom i među djecom: Zbornik radova II. znanstveno-stručnog skupa* (str. 299-318). Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Sindik, Z. i Sindik, J. (2013). Taksonomizacija nepoželjnih ponašanja i socijalnih vještina kod predškolske djece. *Zbornik radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu*, 4(2), 123-127.

Vrselja, I., Sučić, I. i Franc, R. (2008). Počinitelji i žrtve vršnjačkog nasilja: uloga osobina ličnosti i prihvaćenosti među vršnjacima. U: V. Kolesarić i sur. (ur.), *Nasilje nad djecom i među djecom: Zbornik radova II. znanstveno-stručnog skupa* (str. 151-180). Osijek: Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.

Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji (NN 137/09, 14/10, 60/10).
<https://www.zakon.hr/z/1633/Zakon-o-za%C5%A1titi-od-nasilja-u-obiljji-2009-2017>

Zečević, I. (2010). *Priručnik – program prevencije vršnjačkog nasilja u školama*. Banja Luka: Fondacija za socijalno uključivanje u Bosni i Hercegovini.

Izjava o izvornosti završnog rada

Ja, Sara Valušek, izjavljujem da je moj završni rad Nasilje nad i među djecom predškolske dobi izvorni rezultat mog rada te da se u izradi istog nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)